

UVOD

Obiteljsko pravo je skup pravnih pravila kojima se uređuju odnosi između članova obitelji, ponajviše brak. "U obiteljskom pravu vrijede određena zajednička načela reguliranja kojima se rukovode sve ili pojedine grane prava koje ulaze u porodicu građanskog prava."¹ Brak je uređen kao društvena ustanova koja nastaje na način predviđen zakonom. Brak je po načinu zaključenja formalni ugovor čiji se način nastanka, prestanka, kao i sadržaj, međusobna prava i obaveze, reguliraju zakonom. Bračni partneri su, prema onomu što brak znači u društvu, kao i što propisuje Obiteljski zakon, dužni jedno drugome biti vjerni, uzajamno se pomagati, međusobno se poštivati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose.

Brak u Republici Hrvatskoj mogu sklopiti hrvatski državljani i stranci pod zakonom propisanim uvjetima. Brak se može sklopiti u građanskom obliku i u vjerskom obliku sa učincima građanskog braka. Građanski oblik braka sklapa se isključivo pred matičarom. Vjerski oblik braka sa učincima građanskog braka sklapa se pred službenikom vjerske zajednice koja sa Republikom Hrvatskom o tome ima uređene pravne odnose.

Osobe koje sklapaju brak u vjerskom obliku sa učincima građanskog braka moraju udovoljiti istim uvjetima kao i osobe koje sklapaju brak u građanskom obliku.

Vjerski brak koji nije sklopljen pod uvjetima utvrđenim Obiteljskim zakonom nema učinke građanskog braka. Osobe koje sklapaju brak u građanskom obliku, mogu, prije ili poslije toga čina, sklopiti vjerski brak po propisima vjerske zajednice kojoj pripadaju.

¹ I. Babić – Porodično pravo, Panveropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, 2015., str. 27

1. POJAM

1.1. POJAM OBITELJSKOG PRAVA

Obiteljsko pravo je skup pravnih pravila kojima se uređuju odnosi među članovima obitelji, ponajviše brak. Obiteljsko pravo je samostalna pravna grana, a spada među grane privatnog prava. Sadržaj obiteljskog prava ponajprije čine odnosi koji su obiteljski i intimni. U tim odnosima se rađaju djeca čime se osigurava opstanak društvene zajednice što objašnjava interes zajednice za uređenje tih odnosa. Propisi obiteljskog prava određuju između kojih osoba i pod kojim uvjetima i pretpostavkama nastaju odnosi te koje pravne učinke proizvode. Za svaki od tih odnosa koji su pravno uređeni postoje dvije kategorije pravnih učinaka, a to su osobnopravni i imovinskopravni. Obiteljsko pravo regulira i mogućnost prestanka pojedinih odnosa proizašlih iz obiteljskih veza, raskidom i prirodnim okončanjem. Obiteljski zakon ne određuje čvrsto pojam obitelji, ali sadrži odredbe o svim segmentima obiteljskih zajednica. Te odredbe su, uglavnom, stroga pravila (*ius cogens*). Obiteljsko pravo nazivamo formalizirano te je po svojoj pravnoj naravi statusno. Svaki obiteljskopravni odnos proizvodi pravno djelovanje u vidu prava i obaveza. Izvori obiteljskog prava u Republici Hrvatskoj su međunarodni propisi (ugovori), ustav, zakoni i provedbeni propisi, a posredno i pravna praksa, običaji i obiteljskopravna znanost.

"Brak i pravni odnosi u braku, izvanbračnoj zajednici i obitelji uređuju se zakonom."²

1.2. POJAM BRAČNOG PRAVA

Bračno pravo je skup propisa kojima se uređuju brak i odnosi u braku. "Bračno pravo uređuje: pretpostavke za punovažnost i zaključenje braka, prava i dužnosti bračnih drugova, njihove osobnoimovinske i imovinske odnose i prestanak braka."³ Brak je obiteljskopravni institut i kao takav je dio obiteljskog prava.

² Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 05/14, čl. 62. st. 3.

³ I. Babić – Porodično pravo, Panveropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, 2015., str. 25

Odredbe bračnog prava uređuju propisane pretpostavke, uvjete i postupak za zasnivanje braka, za prestanak braka i pravno djelovanje sklopljenog braka. Kao i obiteljsko pravo uopće, i bračno pravo karakteriziraju strogi propisi (*ius cogens*). Strogi propisi ne dozvoljavaju subjektima koji ih primjenjuju odstupanje od tako propisanih pravila.

Postoje osobnopravni učinci braka koji nisu uređeni strogim propisima već ih je omogućeno bračnim partnerima sporazumno urediti. Takvi su, na primjer, odabir prezimena po sklapanju braka i mjesto stanovanja te znatni imovinskopravni učinci. Osim osobnopravnih i imovinskopravnih učinaka, bračno pravo uređuje ostale učinke instituta braka; odnos roditelja i djece, posvojenje djece, udomljavanje, itd.

1.3. POJAM BRAKA

Brak je jedan od osnovnih, kao i strukturnih, elemenata obitelji. Brak, kao pravno odobreni odnos muškarca i žene, predstavlja temelj na kojem se zasniva obitelj. Prema Hegelu, brak je neposredni pojam obitelji.

Postoji niz različitih teorijskih definicija braka. Brak kao zajednica muškarca i žene je najjednostavnije određenje braka. Međutim, brak ne predstavlja isključivo seksualnu, emotivnu ili inu vezu dvoje ljudi, već najčešće nastaje na osnovu ljubavne veze, a pored toga brak je društveno priznat institut, reguliran običajem, moralom, pravom, religijom i možda nekom drugom društvenom normom. Pravno urediti brak znači propisati pretpostavke i postupke za sklapanje braka, učinke braka (prava i obaveze) te prestanak braka i posljedice prestanka. Ustav ne određuje konkretno odredbama brak, samo se primjenjuju opće vrijednosti koje propisuje, poput prava, jednakosti, poštivanja osobnosti, pravne zaštite. Brak je posredno i pod zaštitom međunarodnih propisa.

"Punoljetnim muškarcima i ženama se, bez ikakvih ograničenja u pogledu rase, državljanstva ili vjere, priznaje pravo da sklope brak i osnuju obitelj."⁴

Brak je 'svetost' u kojoj se ljudi spajaju u cjelinu od čijeg povezivanja ovisi opstanak vrste sa religijske točke gledišta braka.

⁴ Opća deklaracija o pravima čovjeka, čl. 16., 1948. g.

“Brak je, dakle, prvi oblik izražavanja ljudske prirodene nužnosti – društvenosti. On je, relativno trajna, seksualno-emotivna zajednica muškarca i žene, društveno priznata i regulirana.”⁵

Povijesni nastanak je proizveo različite oblike brakova. To su monogamija, poliginija, poliandrija, endogamija i egzogamija.

Život danas je prepun promjena, samim tim je sve manja vjerojatnost da će ljudi stupiti u brak, ili će to pak učiniti, ali u mnogo kasnijoj dobi nego što je to bilo uobičajeno ranije. Povećana je stopa razvoda brakova. U 2014. godini u Hrvatskoj je bilo 6 570 pravomoćno razvedenih brakova.⁶ To dovodi do samohranih obitelji iz kojih se javljaju, kako Gidens navodi, 'rekonstruirane obitelji'. Nastaju novim brakovima ili vezama koje uključuju i djecu iz prethodnih brakova. Zajednički život (kohabitacija) je danas sve češća pojava i prije braka, čak i umjesto braka.

Institucije obitelji i braka i danas postoje, posebice u Republici Hrvatskoj gdje stanovnici u velikoj mjeri drže do tradicije, ali neminovno je da se karakter tih institucija drastično izmijenio. To se ogleda u tome da ljudi više ne stupaju u brak samo radi produženja vrste, već se u posljednjih dva do tri desetljeća, prvenstveno govori o vezi iz koje kasnije (ne)proistekne brak. Ta veza (potencijalni brak), prvenstveno se temelji na emocionalnoj povezanosti, na principima poput povjerenja, vjernosti, odanosti, ljubavi, tolerancije, itd. Takva transformacija odnosa je karakteristična za sva društva svijeta, a ne samo za industrijalizirane zemlje poput Hrvatske. Promjena tradicionalnih oblika obiteljskog života je posljedica globalizacije i tehnološkog razvoja koji vode novim društvenim institucionalnim oblicima.

Kada se govori o braku u modernim državama, podrazumijeva se monogamija - brak jednog muškarca i jedne žene, jer je nezakonito da muškarac ili žena budu vjenčani sa više od jednog supružnika u isto vrijeme. Ili, u posljednje vrijeme, muškarca i muškarca odnosno žene i žene.

Suprotna monogamiji je poligamija ili mnogoženstvo. Dva su tipa poligamije, poliginija koja označava brak jednog muškarca sa više žena i poliandrija, koja je rjeđa, a podrazumijeva da žena istovremeno ima više muževa.

⁵ J. Žiga, A. Dozić – Sociologija, "Off-set", Tuzla, 2013., str. 163.

⁶ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Priopćenje, Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske u 2014. 52 (2015.)

Puno stoljeća unazad, razvod je bio rijetko odobran, na primjer, u slučaju nekonzumiranja braka. Sredinom 1960.-ih godina u nekim zemljama su uvedeni prvi zakoni o sporazumnom razvodu.

Nakon razvoda pojedinci se često odluče na sklapanje braka s nekim novim. U tom slučaju realna je opcija da u novom braku jedan ili oba supružnika dovedu svoje dijete ili djecu iz prethodnog braka. Uz slučajeve da se rode djeca i u novom braku koja tada dijele jednog roditelja s djecom (svojom braćom/sestrama) iz prijašnjeg braka.

Porodice u kojima barem jedan partner ima djecu iz prethodnog braka, nazivaju se rekonstruirane obitelji.

Ljudi se na brak ne odlučuju samo radi reprodukcije, zato što tako tradicija nalaže i slično, već s nadom da su pronašli srodnu dušu u partneru s kojim su spremni dijeliti život.

Alternativa braku je kohabitacija, spolna veza partnera, a da pritom nisu vjenčani. Ovo je sve češća pojava u zapadnjačkim društvima zbog porasta broja razvoda brakova i smanjenja pobožnosti kao tradicije i navike.

Brak je društveni odnos koji je pravnom regulacijom postao zaseban institut obiteljskog prava. "Tijekom evolucije promišljanja o poimanju braka unatoč izdiferenciranosti njegova značenja, u različitim kronotopima oblikovala se trovrstnost u definiranju braka."⁷ Najstarije shvaćanje počiva na ideji prirodnoga prava u kojem brak dobiva svoju, prirodno određenu, svrhovitost, a to je rađanje djece. Takvo poimanje braka kao instituta naglašava očuvanje tradicionalnih moralnih ideja. Shvaćajući brak kao ugovorni odnos, temelj je na pristanku na brak, što rezultira mogućnošću njegova razvrgnuća zbog povrede ugovornih obveza ili na temelju sporazuma bračnih partnera. Treće shvaćanje braka se temelji na subjektivnim kvalitetama braka kao najosobnija veza muškarca i žene.

⁷ M. Alinčić, A. Bakarić-Abramović, N. Hlača, D. Hrabar - Obiteljsko pravo, Narodne Novine, Zagreb, 2007., str. 47